

УДК 35.088.6:378.1

РЕФОРМУВАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В. Д. Шаповал

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна. E-mail: v.d.shapoval@gmail.com

Роботу присвячено актуальній проблемі – низькій якості юридичної освіти, що пов'язується, насамперед, із надмірною кількістю юридичних вищих навчальних закладів, більшість із яких не спроможні забезпечити належний рівень навчання. Їхні випускники не можуть нормально працевлаштуватися, а якщо й приступають до юридичної роботи на державній службі або в приватному секторі, не справляються з покладеними на них обов'язками внаслідок своєї некомпетентності. Для підтвердження зазначеного можна навести таку статистику: кількість вищих навчальних закладів, що випускають правників, в Україні нині сягає майже 300, тоді як у Польщі їх налічується лише 25, у Німеччині – 42, у Великій Британії – 97 і навіть у Сполучених Штатах Америки – менше 200. Зважаючи тільки на ці цифри, вже можна поставити під сумнів доцільність наявної кількості юристів в Україні. За даними Міністерства освіти і науки України, перевипуск юристів в Україні становить 400 %, а роботу за спеціальністю знаходить лише один із 12 випускників юридичних факультетів [1].

Ключові слова: реформування, юридична освіта, юридичні вищі навчальні заклади, статистика.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Розв'язання питання, пов'язаного з великою кількістю юридичних навчальних закладів в Україні, натомість, не варто вирішувати шляхом їх примусового скорочення. Головним способом тут має стати конкуренція, яка, власне, і вирішить, який з ВНЗ змушений піти з ринку освітніх послуг.

Проте, першим кроком у цьому напрямку має стати перевірка МОН України, з обов'язковим залученням громадськості та, бажано, європейських експертів усіх існуючих на сьогодні ВНЗ на предмет дотримання ними ліцензійних умов. Ті навчальні заклади юридичного профілю, які розташовані у квартирах, не мають достатнього аудиторного фонду, бібліотек, необхідної кількості персоналу тощо, необхідно ліквідувати. Решта ВНЗ має доводити своє право "на існування", як вже було сказано, у конкурентній боротьбі.

Якість випускника ВНЗ юридичного профілю великою мірою залежить від організації підсумкової атестації (державних іспитів) студентів. Зрозумілим та очевидним є той факт, що поверхнева атестація (тобто та, у межах якої перевіряється обмежений обсяг знань або атестація, яка проводиться комісією, що не є у повній мірі незалежною від ВНЗ) спонукає студента до думки про зайвість максимального заглиблення у навчальний матеріал, що позначатиметься на рівні його знань виключно негативно.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Відомою є також і проблема негативного оцінювання студентів під час державних іспитів. Подекуди українськими ВНЗ незадовільні оцінки студентів розглядають як власний недогляд – як результат, який негативно характеризує навчальний заклад, відтак вони не зацікавлені у негативних оцінках студентів.

Як наслідок, кількість незадовільних оцінок у наших ВНЗ є невеликою, у той час як, наприклад, у Німеччині у 2011 р. з 11 685 осіб, які склали перший державний іспит, 3 389 осіб його не склали [2]. Зрозуміло, що наразі мова не йде про необхідність збільшення кількості українських студентів, які ма-

ють отримати незадовільну оцінку на державному іспиті. Мова йде лише про зміну підходів до організації та проведення державної атестації студентів-юристів, яка має здійснюватися з дотриманням принципів об'єктивності, неупередженості та незалежності членів державної екзаменаційної комісії.

Суттєвим недоліком українського процесу державної атестації студентів-юристів є також і відсутність чітких стандартів щодо критеріїв оцінювання їхніх відповідей під час іспитів, наслідків неявки студентів на іспит та використання ними під час іспиту заборонених речей тощо. Чинний на сьогодні наказ Міністерства освіти та науки України від 24.05.2013 р. № 584 "Про затвердження Положення про порядок створення та організацію роботи державної екзаменаційної комісії у вищих навчальних закладах України" ці та інші важливі питання організації та здійснення державної атестації не врегулює або врегулює неналежним чином [3].

Таким чином, для реформування юридичної освіти в Україні важливими є ті ж самі ключові моменти, які мають значення у будь-якій іншій сучасній правовій державі – юридичні ВНЗ готують до юридичних професій (суддів, прокурорів, державних службовців, адвокатів та юрисконсультів на підприємства). Як відомо, посадам судді, прокурора, державного службовця притаманна спільна риса – вони реалізують демократичну, соціальну і правову державу. Така організована на основі Конституції держава існує не на папері, на якому вона і всі інші закони написані. Вона існує тільки тоді, коли мільйони разів і щодня виконуються її гарантії, а державні службовці забезпечують її функціонування. Це означає, що ці "слуги держави" повинні бути відповідним чином навчені. Отже, підготовка фахівців за цими професійними напрямками є державним завданням, адже це безпосередньо впливає з ідеї конституційної правової держави.

Для інших юридичних професій важливо, що держава бере на себе певні гарантії якості. Наочним прикладом є професія адвоката, який робить значний внесок у реалізацію і захист прав громадян. У

Німеччині він вважається "органом застосування права / турботи про право" (нім. "Organ der Rechtspflege") – вже це вказує на реалізацію адвокатом певних суспільних інтересів. Зрештою, надання адвокатами своїх послуг на достатньому рівні якості – це питання економічної доцільності [4].

Щоправда таке державне завдання перебуває у конфлікті з університетською автономією і свободою вибору освіти, гарантованою статтею 53 Конституції України. Однак якщо держава юридично позбавлена права прямого втручання у підготовку юристів, то вона має виконати своє поставлене конституційними положеннями завдання іншим чином. У цьому зв'язку у нагоді буде досвід німецького загального державного іспиту для юристів.

Для такого іспиту держава визначає вимоги, які мають задовольнити всі учасники для того, щоб скласти іспит, а відтак – відповідати професійним стандартам. Не виключається також, що поряд з цими вимогами можуть перевірятись й інші кваліфікаційні якості. У німецькій системі підготовки присутні так звані факультативні предмети, або предмети на вибір, у яких спеціалізуються студенти. Тим не менш, виключається ситуація, що хто-небудь, освоївши лише частину спеціалізованих дисциплін, може бути визнаний як юрист широкого профілю (нім. Volljurist).

Зазначені вимоги до державних іспитів формують зміст німецької університетської освіти, оскільки жоден юридичний факультет не може дозволити собі запропонувати зміст освіти, що не забезпечує базових знань, необхідних для державного іспиту.

Часто там, де бере участь держава, відразу головно вказують на проблему корупції. Навіть якщо запобігти всім зловживанням повною мірою навряд чи колись вдасться, системи перевірки якості освіти в європейських країнах пропонують достатньо прикладів ефективної протидії цьому. Крім того, систему перевірки, організовану на національному рівні, легше захистити від корупції, ніж ті, що відбуваються на рівні конкретних університетів.

ВИСНОВКИ. Як підсумок вище зазначених аспектів знаходимо конструктивну відповідь на заклик професора Р.О. Стефанчука до стандартизації юри-

дичної освіти, за якої потрібно зберігати і підтримувати різноманітність різних освітніх установ. Потім юристи, підготовлені за відповідними державними стандартами, становитимуть міцну основу для організації підвищення кваліфікації та перепідготовки у межах спеціальностей і напрямків суддівських академій, шкіл публічних службовців та академій адвокатури. Наприкінці такого навчального ланцюга юристи, які стають "довіренними особами і уповноваженими представниками" юридичної професії, зможуть примножувати авторитет і визнання держави громадянами.

У нинішній ситуації зміцнення університетської автономії дозволяє зробити перші кроки у напрямку освіти, яка буде здатна витримати таку перевірку державними іспитами. Тож критичні моменти, перераховані вище, на нашу думку, формують правильний підхід до цієї нелегкої справи.

Нижче наводимо приклади і матеріали, які можуть служити орієнтиром для реформування юридичної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати досліджень) ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/Ukraine/108309?download=true>.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zdr.knu.ua/ua/biblioteka-1/bila-knyha-z-reformuvannia-ukrainskoi-iurydychnoi-osvity/323-potreba-u-po-krashchenni-protseduri-otsinyuvannya-yakosti-znan-studentiv-ta-vipusnikiv#footnote0>

3. Наказ Міністерства освіти та науки України від 24.05.2013 р. № 584 "Про затвердження Положення про порядок створення та організацію роботи державної екзаменаційної комісії у вищих навчальних закладах України".

4. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід». –К., 2015. –360 с.

LEGAL EDUCATION REFORM IN UKRAINE

V. Shapoval

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine. E-mail: v.d.shapoval@gmail.com

The work is dedicated to an urgent topic – low quality of legal education, which is linked primarily to excessive law schools, most of which are unable to provide the appropriate level of training. Their graduates can not find work fine, and if they begin to legal work in the civil service or in the private sector can not cope with their duties due to their incompetence. To confirm referred can cite the following statistics: the number of higher education institutions that produce lawyers in Ukraine now reaches almost 300, while in Poland there are only 25, Germany – 42 in the UK – 97 and even in the United States of America – less than 200. Because only these numbers, we can question the appropriateness of the existing number of lawyers in Ukraine. According to the Ministry of Education and Science of Ukraine, re lawyers in Ukraine is 400 %, and specialty work is only one of the 12 graduates of law schools ¹.

Key words: reform, legal education, legal institutions of higher education, statistics.

REFERENCES

1. *Stan yurydychnoyi osvity ta nauky v Ukraini (rezultaty doslidzhen) OBSYE* [The state of legal education and science in Ukraine (research results) OSCE], available at: <http://www.osce.org/uk/Ukraine/108309?download=true>. (in Ukrainian)

2. available at: <http://zdr.knu.ua/ua/biblioteka-1/bilaknyha-z-reformuvannia-ukrainskoi-iurydychnoi-osvity/323-potreba-u-pokrashchenni-protseduri-otsinyuvanny-a-yakosti-znan-studentiv-ta-vipusknikiv#footnote0>

3. *Nakaz Ministerstva osvity ta nauky Ukrainy vid 24.05.2013 r. № 584 "Pro zatverdzhennya Polozhennya pro porядok stvorennya ta organizatsiyu roboty derzhavnoyi ekzamenatsiyoi komisii u vyshechikh*

navchalnykh zakladakh Ukrainy" [The Ministry of Education and Science of Ukraine from 05.24.2013 g. № 584 "On approval of the establishment and organization of the State Examination Commission at higher educational institutions of Ukraine"]

4. (2015), *Bila knyha z reformuvannya ukrayinskoyi yurydychnoyi osvity (za materialamy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Yevropeyzatsiya ukrayinskoyi yurydychnoyi osvity: nimetsko-ukrayinskyy dosvid»* [White Paper on reforming the Ukrainian legal education (based mizhnarodnoyi scientific conference "Europeanization Ukrainian legal education: German-Ukrainian experience"), Kyiv. (in Ukrainian)

Шаповал Валерій Дмитрович,

к. юрид. н., доцент,

Завідувач кафедри теорії, історії держави та права,

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,

вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна

Тел.: +38(05366) 3-31-85

E-mail: v.d.shapoval@gmail.com



Shapoval Valeriy Dmytrovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate professor, Head of the theory, history state and law department,

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University,

вул. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine

Tel.: +38(05366)3-31-85

E-mail: v.d.shapoval@gmail.com